

Себало Л.І.

Структура самоосвітньої діяльності майбутнього вчителя початкових класів

Себало Людмила Ігорівна, старший викладач

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, м. Київ, Україна

Анотація. В статті описана структура самоосвітньої діяльності майбутнього вчителя початкових класів та охарактеризовані її компоненти.

Ключові слова: механізм самоосвітньої діяльності, форми взаємодії самоосвітньої діяльності

Постановка проблеми. Самоосвітня діяльність майбутнього вчителя початкових класів є однією з важливіших складових процесу його професійної підготовки, набуття необхідних знань, умінь, навичок, особистісних якостей та компетентностей.

Мета статті. Метою даної статті є розкриття структури самоосвітньої діяльності майбутнього вчителя початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Спираючись на основні положення теорії особистості К. Платонова та теорії діяльності О. Леонтьєва й, враховуючи специфіку підготовки майбутніх учителів початкових класів до професійно педагогічної діяльності у вищому педагогічному навчальному закладі, на нашу думку, доцільно запропонувати таку структуру самоосвітньої діяльності майбутнього вчителя початкової школи (Рис. 1.1). Розглянемо детальніше компоненти визначеної нами структури.

Як зазначалося вище, самоосвітня діяльність майбутнього педагога початкової школи є багатовекторною, що обумовлено кількома чинниками. Ці чинники пов'язані з тими сферами, у яких здійснюється життєдіяльність людини, вчителя, а у нашому випадку вчителя початкових класів.

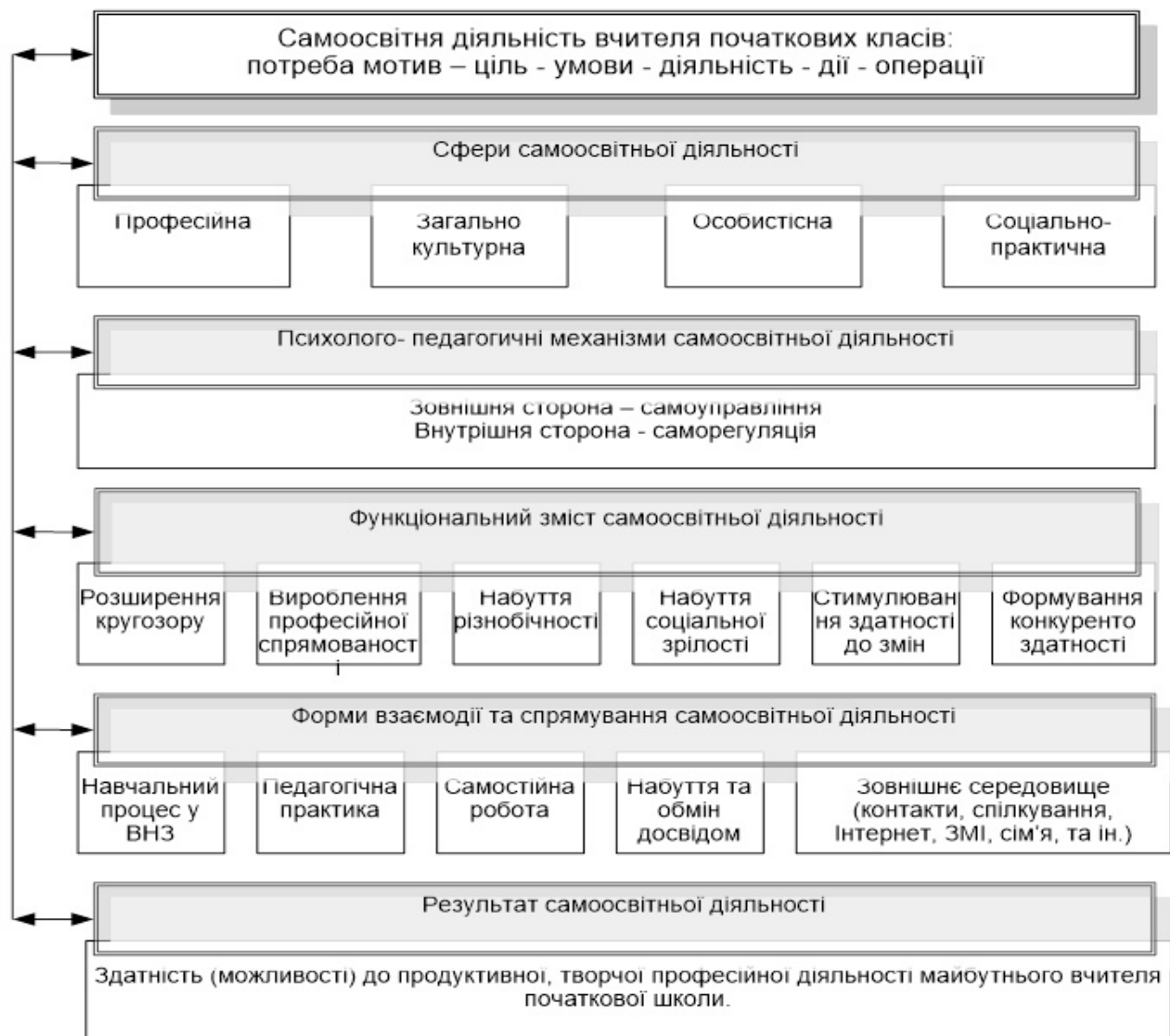

Рис. 1.1 Структура самоосвітньої діяльності майбутнього вчителя початкових класів

Умовно ми визначили чотири такі *сфери*: професійна, загальнокультурна, особистісна, соціально-практична. Перш за все, слід підкреслити, що сама по собі майбутня професія вчителя початкових класів є багатовекторною. У певному розумінні вчитель початкових класів є універсалом. Він має володіти достатньо широким об'ємом знань з різних навчальних предметів й володіти достатньо різноманітними методиками викладання, виховання та розвитку молодших школярів та технологіями.

Загальнокультурна сфера включає як потреби професійні, так і потреби особистісні і спрямована на підвищення загальної культури особистості, її обізнаності у галузі науки, культури, мистецтва, творчості, моралі, духовності тощо. У цій сфері професійне та особистісне тісно взаємопов'язане, оскільки високий рівень загальної культури, різнобічність інтересів вчителя початкової школи виступає запорукою його професіоналізму, а у подальшій професійній діяльності сприяє уникненню такого складного явища як професійна замкненість, яка приводить до зниження рівня компетентності фахівця.

Особистісна сфера охоплює широке коло особистісних інтересів і потреб майбутнього вчителя початкових класів. Враховуючи той факт, що підготовка майбутнього фахівця до самоосвітньої діяльності у вищому педагогічному навчальному закладі спрямована у майбутнє цього фахівця, то у процесі навчання досить часто акценти робляться на ті знання, вміння й навички, які мають бути корисними у подальшій професійній діяльності. Але на час навчання ці освітні здобутки є мало востребуваними, вони активуються переважно під час складання чергової сесії та у період педагогічної практики. Більшою мірою ці освітні здобутки, так би мовити, чекають своєї активізації у професійній діяльності. Але молода людина має й свої власні особисті інтереси та потреби, що обумовлені її віком, індивідуальністю, життєвим досвідом, кругом спілкування тощо. Це також мотивує самоосвітню діяльність у особистісній сфері. Окрім того, самоосвіта є засобом самопізнання і самовдосконалення особистості. У процесі самоосвіти людина постійно виявляє свою думку про незнання. Цей вид знання був усвідомлений свого часу Сократом у процесі дослідження самого себе та інших людей: «Я знаю те, що я нічого не знаю» - крилатий вислів, що відображує людську потребу у безперервному розширенні своїх знань і усвідомлення своїх можливостей щодо їх поповнення. Знання про незнання вносить у свідомість особистості незадоволеність собою, змушує сумніватися в повноті і непогіршеності наявних знань. Цей вид знання виступає як джерело саморозвитку, а отже й особистісну сферу структури самоосвітньої діяльності майбутнього вчителя початкових класів можна вважати потужним джерелом самомотивації особистості до самоосвіти та самовдосконалення.

В самоосвіті майбутнього вчителя початкової школи особливе місце займає суспільно-практична сфера. Майбутній вчитель є громадянином країни, він бере участь у житті громади, спілкується з іншими людьми, є членом родини, включається у вирішення певних соціальних проблем, комунікує за допомогою всесвітньої мережі Інтернет. До речі, останнім часом

студентська молодь і органи студентського самоврядування відіграють все помітнішу роль в управлінні навчальним закладом, активніше включаються у політичні процеси, виявляють свою зацікавленість демократичними перетвореннями в країні. Без сумніву ця сторона життя молодшої людини потребує нових знань, умінь, досвіду, які не завжди можна отримати у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу. Значна їх частина здобувається самостійно і шляхом самоосвітньої діяльності й має постійно розширюватися, оновлюватися і поповнюватися. Тому дана сфера самоосвітньої діяльності виступає і як стимул самоосвіти, і як її джерело і є вагомим фактором збільшення освітніх потреб майбутнього фахівця.

Наведені основні сфери самоосвітньої діяльності взаємоперетинаються і взаємообумовлені, вони відображують структуру особистості, їх вплив на різні її підструктури не можна жорстко відокремити.

Самоосвітня діяльність майбутнього вчителя початкової школи здійснюється за допомогою певного механізму. Незважаючи на різноманітність підходів до даного феномену і безлічі його трактувань, зазвичай у будь-якій галузі науки *під механізмом розуміють докладне розкриття сутності явища*. Виходячи з нашого дослідження, виникає необхідність пояснення суті досліджуваних процесів, відповіді на питання: як це відбувається?

Слід зазначити, що самоосвіта з точки зору діяльнісного підходу (а ми розглядаємо самоосвітню діяльність) проявляється у тих діях, які складають її механізм. Зовнішній бік самоосвітньої діяльності відображує *самоуправління*, внутрішній – *саморегуляція*.

У нашому дослідженні ми використовуємо поняття психолого-педагогічного механізму самоосвітньої діяльності майбутнього вчителя початкової школи з позицій самоуправління: як сукупність дій, відповідних засобів, методів і умов, що визначають як саму можливість, так і ефективність самоосвітньої діяльності. Самоуправління як зовнішній бік механізму самоосвітньої діяльності виконує функції планування та реалізації плану і означає включення майбутніх учителів у процедуру управління власним освітнім процесом. Одним з істотних факторів розвитку самоуправління є підготовка майбутніх учителів початкової школи до організації власної діяльності. Самоуправління має прямий аналог в психології у вигляді поняття саморегуляції. Саморегуляція відображує внутрішній (внутрішньо особистісний) бік психолого-педагогічного механізму самоосвітньої діяльності. Під саморегуляцією ми розуміємо регуляцію, що здійснюється суб'єктом і спрямована на адаптацію самоосвітньої діяльності, з одного боку, до вирішуваних нею завдань, і з іншого боку, до одержуваних результатів [1, с. 103-106].

Сукупність самоосвітніх дій, що забезпечують функціонування психолого-педагогічного механізму самоосвітньої діяльності, можна згрупувати залежно від виконуваних ними ролей, від їх спрямованості: орієнтування; планування; здійснення (або реалізацію); контроль; оцінка.

Орієнтування реалізується через самоаналіз, самопізнання, самоспостереження. Зовнішньою формою прояву механізму виступає самоспостереження. Само-

спостереження – це спостереження людини за зовнішнім планом власного життя, що дозволяє фіксувати його прояви, які виникають у процесі спілкування з іншими людьми, засвоєння соціального досвіду і засобів його осмислення. Самоспостереження відіграє важливу роль у формуванні апарату самосвідомості та самоконтролю особистості. Внутрішньою формою орієнтування у механізмі самоосвітньої діяльності є *самоаналіз* (рефлексія) як пізнання й аналіз особистістю власної свідомості та діяльності, тобто погляд на власну думку і дії зі сторони [2, с. 398-399]. Рефлексія – спостереження, яке спрямоване на внутрішні дії свідомості, увага до того, що відбувається від нас. Рефлексія є сутнісною основою самосвідомості, саморозвитку особистості, механізмом самопізнання, самоаналізу, самоконтролю, самоорганізації та самооцінки людини.

Планування також реалізується у зовнішньому і внутрішньому планах. Зовнішній план має вираз *самоорганізації*, яка є одним з основних структурних компонентів самоуправління. В основі цілеспрямованої самоорганізації лежить свідоме відображення і оцінка умов, а також алгоритмізація діяльності з метою її успішного здійснення. Внутрішня сторона планування реалізується через самопізнання. Під *самопізнанням* слід розуміти вивчення особистістю власних фізичних і психічних особливостей.

Здійснення відбувається у зовнішньому плані через *самонавчання*, в основі якого пізнавальний процес, який індивід організовує і здійснює сам для себе. Тобто навчання у якому суб'єкт і об'єкт виступають в одній особі. Пізнавальний процес має приводити до оформлення позитивного знання, і результатом такого процесу стає прогрес особистості, що обумовлений постійним прагненням людини до пізнання та розвитку.

Внутрішнім планом здійснення складової механізму самоосвітньої діяльності є *самовдосконалення*. Самовдосконалення або самовиховання як свідомі і цілеспрямовані дії людини стосовно самої себе, з метою розвитку певної свідомості, моральності та особистісних якостей, відповідно до уявлень про моральний ідеал.

Контроль у механізмі самоосвітньої діяльності відбувається у зовнішньому та внутрішньому плані як *самоконтроль*. Зовнішній план самоконтролю має прояв у навчальній діяльності як особливий вид діяльності майбутнього вчителя початкової школи, що породжується і направляється цілями самоуправління та самовдосконалення особистості своєї навчальної роботи, здійснюється системою розумових дій, що мотивовані на самостійний контроль і корекцію ходу і результатів навчання, на аналіз і попередження недоліків у своїй навчальній роботі і в її організації. Внутрішній план самоконтролю спрямований на контролювання своїх емоцій, почуттів та ін.

Оцінка у механізмі самоосвітньої діяльності у зовнішньому і внутрішньому планах відбувається як самооцінка. *Самооцінка* – оцінка особистістю самої себе, своїх можливостей, якостей, освітніх надбань – знань, умінь, навичок, компетентностей і свого місця серед інших людей (зовнішній план). Від самооцінки залежать взаємини людини з оточуючими, її критичність, вимогливість до себе, ставлення до успіхів і невдач (внутрішній план). Тим самим самооцінка

впливає на ефективність діяльності людини і подальший розвиток її особистості.

Зміст самоосвітньої діяльності виступає необхідним її компонентом. У даному випадку ми ведемо мову про сутнісний, функціональний характер змісту самоосвітньої діяльності як основне спрямування даного виду діяльності щодо формування і розвитку компетентного вчителя початкової школи. Тому основними складовими змісту самоосвітньої діяльності доцільно вважати наступні: розширення кругозору; вироблення професійної спрямованості; набуття різнобічності; набуття соціальної зрілості, стимулювання здатності до змін; формування конкурентоздатності.

Кругозір – це обсяг, широта уявлень, знань та інтересів. *Розширення кругозору* майбутнього вчителя початкової школи є необхідною умовою становлення і розвитку майбутнього фахівця. Цього можна досягти у вищому педагогічному навчальному закладі, але враховуючи тенденції постійного оновлення і поповнення інформації з різних галузей знань, забезпечити неухильне розширення кругозору тільки через навчальний процес не можливо. Тому самоосвітня діяльність виступає найбільш дієвим засобом розширення загальнокультурного і професійного кругозору майбутніх учителів початкових класів. Розширення кругозору особистості також є підґрунтям для її творчої діяльності, надає можливість порівнювати свої можливості та освітні надбання зі здобутками інших. Таким чином розширення кругозору майбутнього вчителя початкової школи з одного боку виступає як результат самоосвітньої діяльності, а з іншого – як її стимул, що доповнюється глибиною мислення, здатністю розмірковувати та аналізувати.

Вироблення професійної спрямованості майбутніх учителів початкової школи є одним з основних завдань вищого педагогічного навчального закладу. *Професійна спрямованість* – це розуміння і внутрішнє прийняття особистістю цілей і завдань професійної діяльності, а також відповідних їй інтересів, настанов, переконань і поглядів. Професійна спрямованість являє собою важливу складову спрямованості особистості, що конкретизується у професійній діяльності. Як властивість, що виявляється в активному і стійкому прагненні займатися певною професійною діяльністю, вдосконалюватися в ній, професійна спрямованість характеризується стійкістю (нестійкістю), домінуванням соціальних або вузько особистісних мотивів, далекою чи близькою перспективою. Професійна спрямованість є динамічною й постійно змінюється у процесі навчання майбутнього вчителя, оскільки змінюється розуміння студентами соціальної значущості професії, розширюються уявлення про обрану діяльність, про професійно значущі якості професіонала, а також змінюється ставлення студентів до професії та до себе як вчителя початкової школи.

Таким чином можна зробити висновок, що під впливом освіти й самоосвіти професійна спрямованість та її зміст змінюються разом з особистісним зростанням майбутніх учителів початкової школи.

Самоосвітня діяльність майбутнього вчителя початкової школи сприяє набуттю ним *різнобічності*. Різнобічно розвинена особистість – гармонійна особистість, вона знаходиться в єдності зі світом, людьми та

самою собою. Гармонія означає узгодженість між тим, чого вона вимагає від інших, і тим, що вона здатна і повинна їм дати. Для вчителя початкової школи різнобічність є обов'язковою умовою професіоналізму, оскільки тільки різнобічно розвинений вчитель може виховати різнобічно розвинених учнів на основі виявлення їх задатків і здібностей, формування ціннісних орієнтацій, задоволення інтересів і потреб. Специфіка педагогічної діяльності у початковій школі передбачає не тільки широкий кругозір вчителя, а і його різнобічний розвиток, коли дорослий індивід свідомо займається самоосвітою і не зупиняється в своєму професійному і культурному розвитку. Власне, таке ставлення до життя, тобто, прагнення до гармонії і гарантує різнобічний розвиток особистості.

Соціальна зрілість як соціально і психологічно обумовлений етап розвитку особистості, що традиційно характеризується набуттям людиною властивостей самостійності і самодостатності, не відбувається раптово. Це достатньо довгий і складний процес – процес дорослішання, який набувається людиною завдяки кропіткій праці над собою. Соціально зріла людина здатна не тільки усвідомлювати власні економічні і громадянські права та обов'язки, не тільки ефективно засвоювати групові та суспільні норми, але також і критично ставитися до наявного стану справ у рамках соціуму, приймати рішення стосовно себе та інших людей, нести відповідальність. Окрім того, соціальна зрілість – це комплекс особистісних якостей суб'єкта, а також сформованих у процесі виховання і навчання знань, умінь та етичних якостей, що дозволяють йому взаємодіяти з іншими людьми в процесі досягнення спільних цілей. Набуттю соціальної зрілості майбутніми вчителями початкової школи сприяє самоосвітня діяльність, але й свідомо самоосвіта особистості, з огляду на майбутню самостійну професійну діяльність є свідченням рівня соціальної зрілості молоді людини.

Стимулювання здатності до змін означає стимулювання і підтримку прагнення особистості до саморозвитку. Постійна зміна навколишнього світу, що викликана як його власною природою, так і тим, що в ньому робить людина, вимагає гнучкості та мінливості форм і способів взаємодії з навколишнім світом, у тому числі і з людьми. Здатність до змін – це здатність людини до набуття, оновлення та розвитку знань, вмінь, адаптації до змін в оточуючому середовищі. Для вчителя початкової школи здатність до змін сприяє підтриманню високого рівня компетентності упродовж професійної діяльності, відкритість до нового і готовність до неперервної освіти, яка забезпечується свідомою самоосвітою. Таким чином, здатність до змін – це процес всебічного удосконалення людини протягом всього життя. Цей процес здійснюється за допомогою самоосвіти, але й самоосвіта можлива тільки тоді, коли людина здатна до змін. Тому самоосвітня діяльність майбутнього вчителя початкової школи одночасно виступає як фактор і засіб формування здатності до змін у майбутніх фахівців.

Формування конкурентоздатності у майбутніх вчителів початкової школи є багатоаспектним системним процесом, який триває упродовж усього періоду навчання у вузі та продовжується у післядипломний період. Конкурентоздатність – це динамічне особисті-

сне утворення, що забезпечує внутрішню впевненість у собі, гармонію з собою і навколишнім світом, характеризується вищим рівнем прояву здібностей як можливостей людини для досягнення конкурентних переваг в конкретній соціальній сфері. Конкурентоздатний учитель – це особистість, для якої характерне прагнення і здатність до високої якості та ефективності своєї професійної діяльності в умовах змагальності. Для конкурентоздатного учителя початкової школи характерними будуть такі риси і властивості: високий рівень працездатності; наполегливість; творче ставлення до справи; прагнення до професійного самовдосконалення; здатність приймати відповідальні рішення; комунікабельність, здатність до співпраці; здатність до самоосвіти, самореалізації, саморозвитку. Конкурентоздатність учителя є його спрямуванням до успіху, професіоналізм з яскраво вираженою потребою в досягненні успіху, збагаченні знань і їх застосуванні у професійній діяльності, оновленні педагогічного досвіду, творчому самовираженні. Процес формування конкурентоздатності здійснюється за допомогою самоосвітньої діяльності студентів.

Потреби у самоосвітній діяльності майбутнього вчителя початкової школи, її мотивування та спрямування відбуваються у різних формах взаємодії. Умовно можна виділити такі п'ять форм взаємодії, що є найбільш впливовими на спрямування самоосвітньої діяльності майбутніх учителів початкових класів: навчальний процес у вищому педагогічному навчальному закладі; педагогічна практика; самостійна робота; набуття та обмін досвідом; зовнішнє середовище.

Навчальний процес являє собою цілеспрямовану взаємодію викладача й студентів, у ході якої вирішуються завдання освіти, розвитку і виховання майбутніх учителів початкових класів та здійснюється організація навчання у взаємозв'язку всіх компонентів. Як форма взаємодії, початковий процес мотивує і спрямовує самоосвітню діяльність майбутніх фахівців. Розрізняють дві взаємопов'язані сторони навчального процесу: навчальна і навчально-виховна. Спрямування самоосвітньої діяльності майбутніх вчителів відбувається як у процесі навчальної, так і у процесі навчально-виховної роботи.

Основу навчання складають знання, вміння, навички. Названі елементи виступають з боку викладача в якості базових компонентів змісту, а з боку студентів – в якості продуктів засвоєння. У процесі взаємодії викладача і майбутніх фахівців через знання, вміння та навички прямо та опосередковано відбувається й спрямування та мотивація самоосвітньої діяльності студентів. Окрім того передаються та засвоюються знання, вміння та навички щодо самої самоосвітньої діяльності та процесу її здійснення.

Повідомляючи студентам ті чи інші знання, викладачі завжди надають їм необхідну спрямованість, формуючи мов би опосередковано, найважливіші світоглядні, соціальні, ідеологічні, моральні, самоосвітні та інші установки. У цьому має вираз навчально-виховний характер навчального процесу, що також забезпечує розвиток особистісних якостей важливих для самоосвітньої діяльності майбутніх учителів початкових класів.

Педагогічна практика як форма взаємодії та спрямування самоосвітньої діяльності надає можливість майбутнім учителям початкових класів взаємодіяти не тільки з викладачами, а й з учнями, вчителями-практиками, що також можна розглядати як стимулюючий фактор самоаналізу та самоосвіти студентів. У результаті взаємодії під час педагогічної практики майбутні фахівці мають можливість на практиці застосувати набуті знання, уміння, навички, зробити перші свої «педагогічні кроки», досягти своїх перших успіхів і пізнати перші невдачі. Але саме ці успіхи і невдачі спрямовують і мотивують роботу над собою, самоосвіту, прагнення професійного розвитку і вдосконалення.

Самостійна робота як форма спрямування самоосвітньої діяльності майбутнього вчителя початкових класів базується на взаємодії викладача (який дає завдання, консулює, контролює та оцінює його), студента (який самостійно шукає необхідні інформаційні джерела, застосовує певні методи та інструменти для виконання завдання, коректує та контролює свою роботу). Але це й певна форма взаємодії студента із самим собою, коли майбутній фахівець аналізує свої можливості, знання, вміння, навички, що необхідні для виконання даного завдання, визначає певні прогалини, приймає рішення, спрямовує власний пошук і проявляє певні особистісні якості, наприклад, наполегливість, допитливість, ретельність тощо. Самостійна робота є особливою формою взаємодії та спрямування самоосвітньої діяльності майбутніх учителів початкової школи, вона найближче підводить майбутніх фахівців до усвідомлення своїх освітніх потреб і наявних можливостей. Фактично самостійна робота, так би мовити, запускає в дію психолого-педагогічний механізм самоосвітньої діяльності з його зовнішньою стороною – самоуправлінням та внутрішньою – саморегулюванням.

Обмін досвідом як форма взаємодії та спрямування самоосвітньої діяльності майбутніх учителів початкових класів охоплює не тільки царину майбутньої професії молоді людини, вона включає й процес набуття нею життєвого, соціального досвіду. Слід підкреслити, що обмін досвідом двобічний процес, а це передбачає ознайомлення з досвідом інших людей, зокрема викладачів, педагогів-практиків, колег по навчанню та

ін., та можливість поділитися власним досвідом. Тобто обмін досвідом стимулює осмислення власної практичної діяльності, аналіз своїх знань, умінь і навичок, виокремлення найбільш цікавого для інших. Таким чином, обмін досвідом нагтовхує майбутнього фахівця на думки щодо розширення своїх можливостей і освітніх потреб та самоосвітню діяльність як ефективний шлях їх задоволення. Окрім того у процесі обміну досвідом самоосвітня діяльність студентів може стати окремим предметом обговорення, зокрема її зміст, форми і методи, джерела інформації тощо.

Зовнішнє середовище як форма взаємодії та спрямування самоосвітньої діяльності майбутніх учителів початкових класів відображає широке коло спілкування молодих людей і вплив багатьох зовнішніх факторів, які спрямовують освітні потреби і відповідно самоосвітню діяльність майбутніх фахівців. Взаємодія із зовнішнім середовищем включає усі контакти молоді людини, спілкування з членами родини, друзями, спілкування за допомогою Інтернету, вплив засобів масової інформації (преси, радіо, кіно, телебачення) та ін. Така взаємодія суттєво розширює кругозір майбутнього вчителя початкових класів, сприяє його різнобічності і стимулює зростання освітніх потреб та актуалізує необхідність звернення до самоосвіти.

Визначені форми взаємодії та спрямування самоосвітньої діяльності майбутніх учителів початкових класів з різною інтенсивністю впливають на формування їх потреб і мотивів, по різному вони відображаються у спрямуванні змісту самоосвіти і виборі форм її здійснення. Окремі форми взаємодії відрізняються більшими можливостями коригуючого впливу з боку викладача, (навчальний процес, самостійна робота), з боку педагога-практика (педагогічна практика, обмін досвідом), інші (самостійна робота, взаємодія із зовнішнім середовищем) – коригуючому впливові піддаються менше. Це свідчить про необхідність у процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи особливу увагу приділяти формуванню світогляду, свідомості, моральності, цілеспрямованості, професійних інтересів та ін., що сприятиме досягненню бажаного результату – розвиненої здатності до продуктивної творчої професійної діяльності майбутнього вчителя початкових класів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Медведев И.Ф. Понятие самообразования в отношениях с родственными педагогическими понятиями // Мир науки, культуры, образования. – 2009. – № 7 (19). – С. 103-106.
2. Педагогичний словник. / За ред. Ярмаченка М.Д. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 516 с.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Medwedew IF Das Konzept der Selbst in Beziehungen zu nahe stehenden pädagogischen Konzepten // The Welt der Wissenschaft, Kultur und Bildung. - 2009 - № 7 (19) .- S.103-106.
2. Pedagogichny Wortschatz. / Für Ed. Yarmachenka MD - K.: Pedagogichna Dumka 2001. – 516 p.

Sebalo L. The structure of self-education of future primary school teachers

Abstract. The article describes the structure of self-future primary school teachers and characterized its components.

Keywords: mechanism of self-education, self-education forms of interaction

Себало Л.И. Структура самообразовательной деятельности будущего учителя начальных классов

Аннотация. В статье описана структура самообразования будущего учителя начальных классов и охарактеризованы ее компоненты.

Ключевые слова: механизм самообразования, формы взаимодействия самообразования

Тищенко І.А.

Акмеологічний підхід до професійної самореалізації особистості зрілого віку

Тищенко Іванна Анатоліївна, аспірант
Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне, Україна

Анотація. Стаття присвячена дослідженню акмеологічного підходу до професійної самореалізації особистості зрілого віку на основі використання акмеологічних педагогічних технологій, спрямованих на розкриття внутрішнього потенціалу особистості, розвиток властивостей і якостей, які сприяють досягненню високого рівня професіоналізму особистості та професіоналізму діяльності, професійної зрілості та професійного акме у процесі життєвого шляху.

Ключові слова: самореалізація, професійна самореалізація, акме, акмеологічний підхід, професіоналізм, професійне акме, професійна зрілість, акмеологічні технології

Вступ. Розвиток людини як суб'єкта життя являє собою процес самореалізації та становлення здатності зберігати свою визначеність, сутність у часі та взаємодії з обставинами, змінюючи та удосконалюючи її. Людина своїми діями безперервно змінює ситуації, в яких знаходиться, і разом з тим безперервно виходить за межі самої себе. З кінця XX століття з'явився великий інтерес до психології розвитку людини в цілому і до вивчення її зрілості. Дослідження самореалізації особистості на етапі зрілості, обумовлено в першу чергу тим, що даний віковий період є періодом найвищого розвитку духовних, інтелектуальних і фізичних здібностей людини. Саме в цей період особливої гостроти набула соціальна потреба у фахівцях різного профілю із високим рівнем професіоналізму і майстерності.

Короткий огляд публікацій з теми. Проблемою самореалізації особистості у руслі акмеологічних досліджень займалися такі вчені, як Б.Г. Анан'єв [4], О.О. Бодальов [6], Л.С. Виготський [7], А.О. Деркач [1, 2, 8], О.І. Єфремова, В.М. Зазикін, Є.О. Клімов, Н.В. Кузьміна [9], А.К. Маркова [10], В.М. Мясіщев, Ю.П. Поваренков [11], Є.І. Степанова, А.О. Реан, В.Е. Чудновський та ін.

Мета – визначити із позицій комплексного підходу поняття професійної самореалізації у руслі акмеологічних досліджень, обґрунтувати актуальність використання акмеологічного підходу до вивчення професійної самореалізації особистості у період зрілості.

Матеріали і методи. Об'єктом акмеологічних досліджень є особистість, яка прогресивно розвивається, самореалізується в конкретному виді діяльності, і яка досягає в цій діяльності вершини професіоналізму. Предметом є закономірності, механізми, умови і фактори, які сприяють високим професійним досягненням в конкретній галузі діяльності, а також розвитку професіоналізму особистості і діяльності [6].

Основними характеристиками акмеологічного підходу виступають: орієнтація на оптимізацію процесу професійної самореалізації дорослих, високий рівень продуктивності й професійної зрілості; вектор на реалізацію особистістю себе у професійній діяльності, досягнення найвищого ступеня професійної зрілості. У процесі побудови концептуальної моделі професійної самореалізації пропонуємо керуватися наступними принципами акмеологічного підходу:

1. Принцип вершинної орієнтації у формуванні готовності до професійної діяльності. Критерій «вершинності» полягає у спрямованості на формування високого рівня професійної самореалізації.

2. Системно-функціональний принцип базується на вивченні процесів становлення творчого потенціалу людини, які призводять до успіху в професійній діяльності.

3. Рефлексивно-акмеологічний принцип. Для професіонала в сфері практичної психології, з метою досягнення успіху творчої діяльності важливо не тільки засвоєння всіх видів рефлексії, але й розвиток їх оптимальної взаємодії.

4. Принцип комплексності – передбачає готовності психолога-консультанта єдиний формуванню цілісної особистості практичного психолога, що забезпечує успішність консультативної роботи.

5. Принцип особистісної зрілості. Критерій «особистісна зрілість» полягає у належній мотивації досягнень, ставленні до свого «Я», наявності життєвих установок, здатності до психологічної близькості з іншою людиною тощо [8].

Результати та їх обговорення. Категорія «самореалізація» вперше з'явилась у гуманістично орієнтованих концепціях розвитку особистості та відповідних їм психотерапевтичних практиках. У руслі цього напрямку слід відзначити таких вчених, як А. Маслоу, Ф. Перлз, В. Райх, К. Роджерс, К. Хорні та ін. Яких об'єднує розуміння особистості як здорової, активної, здатної до самоствердження, наділеної можливостями і потребами самоактуалізації, зрілості, автентичності та іншими способами вираження прагнення до досягнення цілей або до акме. Так, самореалізація у розумінні К.А. Абульханової-Славської, Л.І. Анциферової, С.Л. Рубінштейна – це реалізація діяльності особистості, спрямована на досягнення життєвих цілей. «Вміння ставити та утримувати цілі (починаючи від сенсожиттєвих до ситуативно-тактичних) забезпечує вищу форму зміни особистості – її розвиток і творчість» [5, с. 10].

Акмеологічні ідеї про розвиток особистості висловлювались багатьма філософами стародавності. Зокрема, базові акмеологічні поняття про самореалізацію потенціалу особистості тісно пов'язані у смислового відношенні із поняттям «саморух», введеним ще Платоном. Акмеологічний по своїй суті підхід щодо набуття творчої майстерності яскраво та образно викладав Леонардо да Вінчі у своєму знаменитому трактаті «Навчання живописця».

Сучасні дослідники визначають акме (у перекладі з грецької – «вершина», «найвищий ступінь розквіту») як вершину життєвого розвитку особистості, як єдиний творчий акт, спрямований на досягнення найбільш складних життєвих завдань у будь-яких сферах життя,